

La Indexació de Fotografies

Sílvia Domènech Fernández
*Arxiu fotogràfic
de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona*

Introducció

Organitzar les agrupacions documentals que formen un arxiu fotogràfic (col·leccions, fons i altres), és un treball molt ampli que està integrat per diverses tasques, totes elles igualment importants: l'estudi de multiplicats, l'avaluació, el registre, la signaturització, el tractament de preservació, l'arxivament d'originals, la classificació i l'ordenació i la descripció. La indexació, matèria que ens ocupa en aquest article, forma part d'una d'aquestes tasques, la descripció. En elaborar els instruments de descripció propis d'un arxiu (guia, inventari o catàleg) una de les operacions que es realitza i que afecta al contingut del document és la indexació. La indexació doncs, igualment que la descripció és pot realitzar a diferents nivells.

Ara per ara, la indexació de fotografies, tot i que és una feina complexa, s'ha convertit en una tasca molt important, gairebé imprescindible en un arxiu fotogràfic.

La indexació

La indexació és una tècnica que caracteritza el contingut dels documents i/o les demandes documentals retenint les idees més representatives per vincular-les a uns termes d'indexació adequats, bé procedents del llenguatge natural, bé procedents d'un llenguatge documental prèviament seleccionat.

Aquesta definició és força clara, de fet, si s'entén, es compren perfectament què vol dir indexar. Manca però aclarir alguns conceptes com ara terme d'indexació, llenguatge natural i llenguatge documental.

Un terme d'indexació és la representació escrita d'un concepte que forma el llenguatge d'indexació. També s'anomena descriptor. Els descriptors es poden representar de dues maneres diferents: termes simples o uniters (formats per una sola paraula) i termes compostos (formats per més d'una paraula de forma que poden ser dividits

morfològicament en components separats que funcionen perfectament com a termes d'indexació). Pel que fa als tipus de descriptors, els més usuals són: els descriptors de matèries, fan referència als noms comuns dels objectes, els subjectes i els conceptes representats en les imatges; els descriptors geogràfics, fan referència als indrets físics reproduïts a les imatges; i els descriptors de noms citats, fan referència als noms propis de la iconografia i els conceptes representats en les imatges.

El llenguatge natural és aquell que d'una forma espontània emprà l'analista per definir les imatges. És a dir, és el vocabulari que normalment es fa servir en la vida diària; són aquelles paraules que sorten de la nostre ment sense cap tipus de control quan veiem una fotografia i la volem descriure. Amb altres paraules, el resultat immediat de la indexació d'un document fotogràfic és una llista de paraules extretes del nostre propi llenguatge: el llenguatge natural.

El llenguatge documental és una llista controlada de termes seleccionats del llenguatge natural i utilitzada per representar, de manera abreviada, els temes dels documents. També s'anomena llenguatge controlat, llenguatge d'indexació, vocabulari controlat o vocabulari d'indexació. Si volem aconseguir l'objectiu final de la indexació, és a dir, el correcte emmagatzemament de la informació i la seva posterior recuperació d'una forma pertinent ⁽¹⁾ i exhaustiva ⁽²⁾, salvant l'amenaça del soroll ⁽³⁾ i del silenci ⁽⁴⁾ en les recerques documentals per tal de poder-la facilitar a l'usuari, cal evitar una cosa essencial: l'ambigüitat del llenguatge natural, i els llenguatges documentals ajuden a fer-ho. A més a més, aquests tipus de llenguatges uneixen els documents amb les mateixes característiques de forma que agrupen la informació i no la dispersen.

De llenguatges documentals hi ha de diferents tipus; des del vocabulari d'indexació més simple, una llista de paraules ordenada alfabèticament, que és el que té el nivell de control més senzill, fins a un tesaure, que és el vocabulari controlat més complex. Utilitzar un o altre tipus de llenguatge documental depèn del tipus d'arxiu en què es treballa (quantitat de documents a indexar, quantitat de documents de cada tema, tipus d'usuari, sistema de gestió documental emprat, etc.), ara bé, atès que hem d'evitar la subjectivitat

que suposa indexar imatges, és recomanable fer servir un vocabulari el més controlat possible.

La indexació és, doncs, l'operació central de tot sistema documental, tant per a l'emmagatzemament com per a la recuperació de la informació que contenen els documents fotogràfics, així la seva principal finalitat és extreure dels instruments de descripció, sobretot si estan informatitzats, les informacions pertinents que responen a les preguntes formulades pels usuaris.

El problema de la subjectivitat de la indexació de la imatge

Dins de les operacions que es realitzen a l'hora de descriure, la indexació és una tasca poc mecànica, més aviat és intel·lectual i, sense cap mena de dubte, és la més subjectiva de totes. Indexar documents textuais comporta un alt nivell de subjectivitat, però indexar fotografies (la imatge que conté) planteja problemes de subjectivitat específics atès: la pròpia índole d'aquests documents, la seva forma de consulta i, la forma en què es perceben les imatges, més emotivament. Està demostrat estadísticament que quan una mateixa persona indexa un document dues vegades i, entre la primera vegada i la segona passa un determinat període de temps, no superior a tres mesos, el resultat és ben diferent. És necessari doncs, paliar el problema de la subjectivitat en la indexació de les imatges contingudes en les fotografies ja que, la indexació és l'operació central de tot sistema documental i, per tant, és molt important que els resultats de la indexació esdevinguin el més reals o propers a la realitat possible.

Per evitar aquest problema és recomanable seguir les següents mesures:

1. *Indexar els conceptes i els objectes.* Cal tenir molt present que una fotografia conté una imatge que sovint pot representar tant un o diversos conceptes com un o diversos objectes. Una cosa és descriure i indexar els elements que es veuen en les imatges (iconografia) i una altra és descriure

i indexar el contingut de les imatges, és a dir, el significat o significants principals de les mateixes. Per indexar els objectes i subjectes cal llegir imparcialment les imatges, per indexar els conceptes cal llegir les imatges i saber-les interpretar. Cal recordar que “L’anàlisi verbal no esgota el contingut de les representacions iconogràfiques”.

2. *Definir quina és la unitat de descripció (unitat documental)*. Normalment no és necessari indexar totes les imatges que conté una fotografia, és suficient amb indexar algunes parts. En principi, la unitat de descripció ha de ser la part visible més petita que es pot reaprofitar, ara bé, es pot ampliar més o menys segons els usos previsibles.

3. *Elaboració d'unes normes d'indexació*. Les normes d'indexació ens permeten saber que cal indexar d'una imatge, quan i com interpretar-la. En l'elaboració de les normes d'indexació que, qualsevol arxiu hauria de tenir, intervenen els següents factors:

- Els tipus de documents que s'indexa: en el nostre cas tot són fotografies, per tant indexem imatges fixes contingudes en peces fotogràfiques. Tot i amb això, sovint, cal diferenciar entre la indexació d'un daguerrotip, per exemple i la indexació d'un negatiu de plàstic actual del qual en tenim molts més i per tant les imatges estaran molt més repetides.

- Els tipus d'usuaris: un dels condicionats més importants en la forma d'indexació és l'usuari. Depenent de les demandes documentals (informacions requerides pels consultors), la indexació ha d'anar cap a un cantó o cap a un altre. Els usuaris acostumen a ser de tres tipus:

Usuari tècnic: són els productors de les imatges (fotògrafs). L'enfoc de les seves demandes és totalment tècnic i precís i requereixen respostes molt concretes. Cal tenir en compte detalls com ara la llum, la posició del subjecte a l'hora de la presa de la imatge, etc.

Usuari comú: les seves necessitats són diverses i molt sovint imprevisibles. Es podrien dividir en dos grups: els que normalment no tenen una idea gaire exacte d'allò que volen, és a dir, fan demandes molt generals i, els que saben exacta-

ment allò que demanen i per tant volen una resposta molt precisa.

Usuari investigador: acostumen a ser historiadors i científics. Les seves comandes són molt precises i concretes, però tenen un caire diferent a les dels usuaris tècnics, és a dir, donen més importància al contingut històric o científic de les imatges que al valor dels objectes reproduïts per se.

- El nivell de descripció documental: és a dir si estem indexant un inventari o estem indexant un catàleg. En l'inventari cal ser més genèric i en el catàleg més específic.

- La diversitat temàtica de les fotografies: depenent de la globalitat temàtica del conjunt d'imatges en què s'està treballant, cal enfocar la indexació. S'ha de ser més o menys precís ⁽⁵⁾ a través de l'especificitat ⁽⁶⁾.

4. *El control dels indexadors*. La diversitat d'indexadors (quantitat de persones que indexen) és un punt que agreuja bastant els ja existents problemes de subjectivitat a l'hora d'indexar imatges. Si es detecten diferències d'indexació quan un mateix document l'indexa una mateixa persona, encara n'hi ha més quan ho fan persones diferents que, òbviament, perceben de forma diferent. La variació en la exactitud d'una indexació depèn de: els coneixements de l'analista (indexador), l'experiència de l'analista, la penetració entre l'analista i el sistema emprat, l'atenció que para l'analista en la feina que realitza i, la coordinació amb els altres indexadors.

Per obtenir una indexació correcta, un indexador d'imatges hauria de reunir les següents condicions:

- Habilitat i destresa en el mètode de la *lectura de la imatge*, per tal de captar adequadament el contingut del document, i diferenciar-lo dels objectes reproduïts.

- Capacitat analítica necessària per identificar allò que és substancial d'allò més accessori.

- Capacitat de síntesi.

- Domini de la terminologia específica del document que analitza, així com un bon coneixement de la llengua en la qual indexa.

- Maneig de tècniques documental comple-

mentàries: consulta a bases de dades, a vocabularis controlats, índexs, etc.

Com indexar

Fins ara, s'ha definit i explicat què és indexar, s'ha exposat el principal problema que planteja, la subjectivitat i, com evitar-lo. És el moment, doncs, d'explicar com indexar.

Indexar fotografies comporta dues fases: la familiarització i l'anàlisi.

- La familiarització: és el primer contacte entre l'analitzador (indexador) i la imatge. Es tracta de començar a conèixer el document, tant el material com el contingut. Abans de començar a indexar, cal que l'analitzador tingui una idea general del document amb el qual ha de treballar, per això li cal trobar informació sobre els següents aspectes: de quin tipus de document es tracta (negatiu, positiu), dades tècniques (emulsió, procediment, format, etc.), si és o no un original, si té duplicats o no i quines diferències tenen respecte de l'original, qui en té els drets d'explotació, quin ús se'n pot fer, l'autor i la data del document, les dades administratives rellevants (exposicions, etc.), la procedència del document (com i quan ha arribat a l'arxiu i a través de qui), quina documentació hi ha sobre el document i com es pot obtenir més informació, etc. En definitiva, cal fer tot el procés de la descripció abans d'indexar per tal de fer-ho correctament.

- L'anàlisi: és l'etapa central en la qual l'indexador ja coneix el document i ha d'extreure'n la informació necessària sobre el seu contingut. És a dir, és la fase en què l'indexador ha de realitzar la complexa tasca de la *lectura de la imatge*. La dificultat de llegir correctament i objectivament una imatge és gran, ja que es tracta de veure, identificar i analitzar. En la lectura de la imatge intervenen els següents factors:

1. Allò que percebem pels sentits, és a dir, veiem una fotografia, n'identifiquem un seguit d'elements i els donen un nom. Per exemple: persona, edifici...

2. Els coneixements de l'analista, que ajuden a

relacionar els elements que hem vist amb alguna funció que prèviament ja coneixíem. Així la persona es converteix en capellà i l'edifici en església.

3. Les informacions exteriors a la imatge: tot allò que dona més informació sobre les imatges (els coneixements del fotògraf, el context en què s'han realitzat les fotografies, els documents escrits o fonts orals sobre els objectes reproduïts en les imatges, les publicacions, etc.). En aquesta fase cal anar en compte, ja que sovint massa informació provoca dispersió i descontrol amb conseqüències negatives. Per exemple: capellà, església i cerimònia religiosa (misa).

En un resum, es pot dir que quan s'indexa un document fotogràfic el procés és el següent:

1. Determinar els principals elements (iconografia) perceptibles en les imatges objectes de la indexació. És a dir, quins objectes i/o subjectes apareixen com a protagonistes de les imatges i per tant, formen part de la unitat de descripció prèviament definida. Només cal tenir en compte, aquells elements que es veuen i no els que es poden relacionar amb les imatges que es veuen.

2. Donar significacions als principals elements que hem vist: relacionar-los amb alguna funció (sempre sense perdre de vista el tipus d'usuari que tenim). Per fer-ho cal respondre a qüestions com: quina és la significació principal de la imatge? o quines característiques tenen els personatges que hi apareixen?

3. Assignar, si cal, a cada imatge un tema o contingut (sempre sense perdre de vista les demandes usuals dels consultors). És a dir, quines són les relacions importants, significants i significades?. De vegades cal consultar informació externa per poder arrodonir el tema, però cal anar en compte perquè massa informació crea un cert desconcert.

4. Ubicar geogràficament i cronològicament les imatges: on i quan es desenvolupen les representacions iconogràfiques. Es pot identificar a través de la imatge la localització geogràfica? Cal descriure-la? Quan es desenvolupen les imatges? Cal fer referència al contingut històric per comprendre-les?

5. Finalment, cal tornar a mirar les imatges i plantejar-se si hi ha algun objecte, subjecte o concepte no preferents que per diferents raons s'ha de destacar i, si no s'ha fet, cal fer-ho. Les raons poden ser històriques, rareses de la imatge, tipus d'usuaris, etc.

Tradicionalment es diu que la indexació té set característiques. És ben cert que, si quan s'indexa un document es compleixen i respecten aquestes característiques, s'aconsegueix una indexació imparcial, objectiva i, sobretot, útil. Les característiques són les següents:

La conformitat: ajustar el contingut de les imatges al vocabulari controlat que s'usa.

La homogeneïtat: aplicar invariablement les mateixes regles d'indexació a totes les imatges.

La imparcialitat: evitar qualsevol motiu subjectiu.

L'especificitat: emprar sempre que sigui possible i que les normes així ho indiquin els termes més específics.

La multiplicitat: emprar tants descriptors com siguim necessaris.

La brevetat: emprar només els descriptors necessaris.

La veracitat: reflectir veritablement el contingut dels documents.

En definitiva, és important tenir present que per descriure i recuperar un document fotogràfic d'arxiu, cal indexar-lo i cal fer-ho seguint sempre uns mateixos criteris (normes d'indexació) i utilitzant un vocabulari controlat.

Notes

(1). Conformitat donada per l'usuari que el document recuperat s'adequa a la seva necessitat d'informació.

(2). Capacitat d'un sistema d'informació per representar les diferents facetes d'un tema.

(3). Quantitat de documents no pertinents o no rellevants recuperats.

(4). Quantitat de documents adequats existents a la base de dades no recuperats en la recerca documental.

(5). Capacitat del sistema de no recuperar documents no rellevants.

(6). Capacitat del sistema d'informació per representar els diferents conceptes d'un document amb un grau adequat de profunditat.

